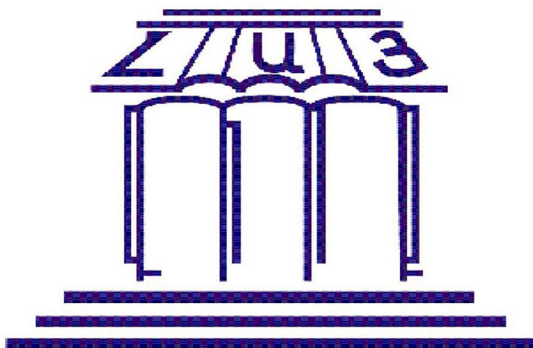

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

215

4-70

23 SEP 2009

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Պ. Գ. Լ. Ե. Ս. Ն. Կ. Ո.

ԱՍՏԿԱԾ

ԿԱ

ԱՐԴՅՈՒՐ

Թարգ. Գ. Հակոբյանի

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

1926

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏ. ԽՈՐՀ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

Պրոլետարներ բոլոր յերկրների, միացե՛ք:

Պ. ՎԼԱՍԵՆԿՈ

215
4-70

ԱՍՏՎԱԾ ԿԱ՝ ԱՐԴՅՈՒՔ

20732

Թարգմանություն Գար. Հակոբյանի

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏ. ԽՈՐՀ.

ՍԵՐԵՎԱՆ 1926

12.08.2013

3552

I
ԻՆՁ ԱՍՏՎԱԾՆԵՐԻ ՅԵՆ ՄԱՐԴԻԿ ՀԱՎԱ-
ՏՈՒՄ

Բոլորը խոսում են
աստվածների մասին
մեկը հաջողում է,
մեկը ձեռքերը շար-
ժում, իբր փոշինչ
հասկանալ չի կարո-
ղանում, մյուսը ինչ-
փոր ապացուցում է
ու անկյունում խա-
չակնքում, մեկն ել
յեկեղեցի գնում ու
մոմ վառում:

Ինչո՞ւ մենք, պա-
տանի Լենինական-
ներս ել չխոսենք
աստվածների մա-
սին:

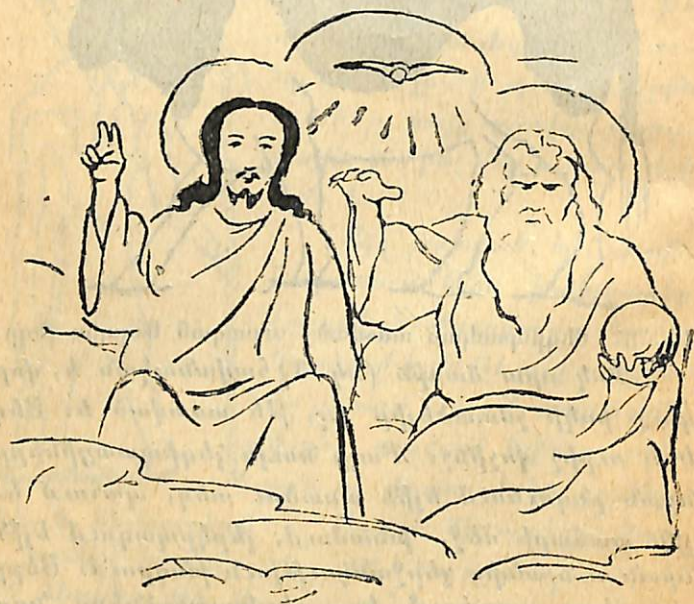
Իսկ փորպես զի
նկ. 1. Գաղղեական աստված Գործն ավելի պարզ
հարավ-արեւմտյան հողմի լինի, յեկեք մի անգ
հավաքենք ու մի լավ քննենք բոլոր այն աստ-

№ 275. Գրառեպլար 229. Պատ. № 55. Տիրաժ 4,000

Պետհրատի IV սպարան Լենինականում 1926 թ.

Յեզիպտացիները ասածու տեղ ելին ընդունում նաև կատուններին, կոկորդիլոսներին և ուրիշ կենդանիներին:

Ահա և մի նեզը՝ ինչ վոր կոճղի չե յերկրը պագում. խնդրում է նրան վորսի ժամանակ ոգնել իրեն: Նեզը կարծում է, թե աստված մտել է այդ կոճղի մեջ ու նստել այնտեղ:

Նկ. 4. Քրիստոնեական աստված:

Ահա մի ուրիշ նեզը փռվել է մի ահագին ծառի տակ ու նույնպես ինչ-վոր բան է խնդ-

րում: Ո՞ւմից է խնդրում: Հենց այդ ծառից: Յեվ մտքովդ ել չի անցնի, թե ծառը կարող է աստված լինել:

Իսկ նեզերի մեջ հենց այդպես էլ է: Նրանց մոտ բուսնում են հսկայական ծառեր և այդ ծառերը համարվում են սրբազան ու նեզերը նրանց աստվածների տեղ են ընդունում:

Ահա ելի մի ուրիշը: Այդ հո բոլորովին մարդու չե նման: Թուրքի պես վոտքերը տակը ծած նստած է: Հնգիկներն (Սախալի ժողովուրդը) այդ աստծուն հավատում են: Կարծում են, վոր մի ժամանակ նա յերկնքից ընկել է գետին, վորպես զի մարդկանց ազատի տառապանքներից ու հետո ելի գնացել է յերկինք:

Այժմ միլիոնավոր մարդիկ հավատում են այդ աստծուն:

Բայց մի՞թե կարելի չե բոլորին համարել: Մարդիկ այնքան շատ աւտվածներ են հնարել, վոր հաշվել չես կարող: Մանավանդ վայրենի ժողովուրդները: Քանի ցեղ կա, այնքան էլ նոր աստված: Մեկն ոճին է յերկրպագում, մյուսը՝ կոկորդիլոսին, յերրորդը՝ թռչուններին, չորրորդն՝ ելի մի ուրիշ կենդանու և այլն:

Ահա հարկավոր է մի աստծու չել նայել (տես նկ. 4): Այդ էլ իսկական մարդ է: Թե ձեռքերը, թե վոտքերը, թե յերեսը—բոլորը տեղն

ու տեղը: Յեւ սարսափելի չէ: Ու դեռ մօրուք ել ունի—մեծ ու սպիտակ: Կողքին նստած է մի ուրիշ մարդ, ավելի յերիտասարդ: Իսկ նրանց յերկուսի գլխավերևը աղավնին է թռչում:

Հավանական է, դուք արդեն հասկացաք թե այդ աստծուն ով է աղոթում: Այդ աստվածը կոչվում է քրիստոնեական աստված ու նրան ոռոտներն ել են հավատում:

Չկարծեք, թե դրանք յերեք աստվածներ են (նկարված է յերկու մարդ և աղավնի): Դրանք հաշվում են մի աստված, միայն թե հավատացյալների մեջ նա ինչ-վոր յերեք մասի չե բաժանվում և նրանք ասում են՝ «աստված մեկ է, բայց յերեք պատկերով—հայր աստված, վորդի աստված և հոգին սուրբ աստված»:

Ինչ-վոր հրաշալի նենգամտութուն է:

Ասում են, վոր այդ աստվածն աներևույթ է, վոր նա գտնվում է ամեն տեղ, վոր նա ամենագոր է, այսինքն՝ կարող է անել այն ամենը, ինչ կամենա: Ի պատիվ այդ աստծուն մեծ տաճարներ (յեկեղեցիներ) են շինում և այնտեղ աղոթում նրան ու ամեն բարիք խնդրում:

Իսկ բոլոր այդ աստվածներից վո՞րն է ճշմարիտ, իսկական աստված: Իսկ կարո՞ղ է պատահել, վոր նրանք բոլորն ել ճշմարիտ լինեն: Կամ բոլորն են անճշմարիտ:

Այդ բոլորի մասին է, վոր խոսելու չենք շարունակության մեջ:

Եւդիք.—Հիշեցեք, թե դուք ելի ինչ աստվածների մասին եք լսել: Նկարագրեցեք նրանց:

II

ԱՅԴ ԱՍՏՎԱԾՆԵՐԸ ՁԵՆ ՅԵՂԵԼ ՅԵՎ ՉԿԱՆ:

Հավանական է, դուք արդեն գիտեք, վոր մարդիկ միշտ այնպես չեն ապրել, ինչպես այժմ: Լսել կամ գուցե կարդացել եք, վոր այն ամենը, ինչ վոր կա, մարդիկ մի ժամանակ մի անգամից չեն շինել ու այնպես ել մինչև որս մնացել է: Բոլոր այդ այերուպանները, շոգեշարժները, հսկայական տները, յեկեղեցիները և այլն առաջվա մարդիկ չեն շինել, այլ նորերս են հնարել ու կառուցել, իսկ առաջ, շատ վաղ ժամանակները նույնիսկ չեն յեղել խրճիթներ ու սալեր: Հավանական է, գիտեք և այն, թե այն մարդկանց, վորոնք ապրում եյին առանց տների ու առանց կրակի ու շարժվում եյին միմիայն իրենց վտառքի վրա, այժմ կոչում են նախադարյան մարդիկ: Իսկ նախադարյան մարդկանց մասին ով վոր

բոլորովին փոշինչ չգիտե, ապա թող աչժմ ուշադրութեամբ կարդա:

Նախադարյան Նախադարյան մարդիկ ապրում մարդիկ ինչպես ելին փոքրիկ խմբերով (40—50 ելին ապրում: մարդ), առանց վորեն պետերի, թագավորների, կամ իշխանների—ամեն մարդ իր տերն եր: Ապրում ելին կամ վորեն քարայրում, կամ թռչունների պես ծառերի վրա: Չկար փոշ կրակ և փոշ ել վորեն հագուստ:—Կենդանիների պես մերկ ելին ման դալիս, մարմնի վրա աճել ելին մազեր:

Սկզբում նախադարյան մարդիկ խոսել չըգիտեցին, այլ աչնպես, ինչ-վոր ձայներ ելին հանում—փոշ բառաչ, փոշ ել ոռնոց:

Ամբողջ որը, վաղ առավոտից մինչև ուշ գիշեր, նրանք վազվզում ելին անտառում կերակուր վորոնելու համար և քիչ չեր պատահում, վոր դատարկ փորով բարձրանային իրենց ծառը, կամ մտնեցին քարայրը քնելու:

Կարելի ե ասել, վոր նախադարյան մարդկանց այդ փոքրիկ խումբը կենդանիների հոտից գրեթե չեր տարբերվում:

Յեւ այդ մարդիկ վորեն կապիկից շատ բարձր չեցին իրենց հասկացողութեամբ:

Այդ ժամանակ Այդ նախադարյան մարդիկ ասված չկար: արդյոք վորեն ասածու հավատում ելին: Իհարկե վնչ: Մտածել այդ—միևնույն ե,

թե մտածել, վոր իբր գալը, կամ կապիկը ասածուն հավատում են:

Այն ժամանակ դեռ չեցին հասկանում, վոր կարելի չե քարով ընկուղ կոտրել, վոր ատամներով դժվար ե, ել ուր մնաց ասածու մասին մտածել կարողանային:

Մարդկանց Սակաչն նախադարյան մարդկանց կյանքի փոխ- կյանքն աստիճանաբար ու շատ վում եր: դանդաղ փոխվեց:

Սկզբում նրանք գտան, թե ինչպես կարելի քարից ոգտվել, նրանով կարելի ե չե նուշխակ ծառից պտուղներ վալը գցել, չեթե ձեռքը նրանց չհասնի. կարելի ե ընկուղ կոտրել, վոր չեա կարող կոտրել ատամներով և թռչունի կամ գաղանի խփել:

Ստացվեց մի շատ կարևոր գործիք:

Հետո մարդիկ հասկացան, վոր փայտն ել ոգտակար բան ե, հողից ուտելու արմատներն ավելի լավ ե փայտով հանել, քան ձեռքերով:

Սկսեցին նրանով ել ոգտվել:

Այդ ժամանակվանից մարդիկ սկսում են արագ կերպով հեռանալ կենդանիներից, վորոնցից նրանք համարյա թե չեցին տարբերվում: Շուտով նրանք ունենում են ավելի լավ գործիքներ—կացինը և մուրճը, քարը փայտին կապելը հասկացել ելին:

Ի՞նչ ասել կուզե, վոր կերակուր ճարեն
այդ գործիքներով ավելի հեշտ եր, ջան մենակ
ձեռքերով ու ատամներով:

Այդ ժամանակներում մարդկանց լեզուն ել
կամաց-կամաց դարգանում ե, սկսում ե խոսել:
Նրանք արդեն շատ ավելի լավ են հասկանում,
քան առաջ: Այժմ նրանց կենդանիների հետ չի
կարելի համեմատել:

Բայց համենայն դեպս այն ժամանակ մար-
դիկ դեռ շատ քիչ բան ելին հասկանում նրանից,
ինչ վոր կատարվում եր իրանց շուրջը: Յեվ
այնպիսի չեղևույթներ, ինչպես հիվանդությունը,
բուժը, մահը նրանց համար նույնպես անհասկա-
նալի ելին:

Մանավանդ մահը: Նրանք նույնիսկ կար-
ծում ելին, թե մարդիկ բոլորովին չեն մեռնում:

Ահա այդ ինչի շնորհիվ եր առաջ գալիս:

Հիվանդների հետ կերակուր վորոնելու համար
պատահած դեպ- նախադարձան մարդիկ ստիպված
եմ:

Ելին լինում մեկ տեղից մյուսն
անցնել: Պատահում եր, վոր նրանցից մեկն ու
մեկը լուրջ հիվանդանում եր կամ վիրավորվում:
Հիվանդը չի կարող քայլել, իսկ փոխադրելու այլ
միջոց այն ժամանակ դեռ չկար: Ի՞նչ անել: Շա-
լակով տանել, վոչ վոք չի ցանկանում: Այդպիսի
բեռով թե ուտելիք չես ճարի և թե չուրախինե-

րիցդ հետ կմնաս: Դրա համար զցում ելին ու
իրենք առաջ անցնում: Այդպիսի հիվանդներին
չեք բեմ կերակուր թողնում ելին, իսկ հաճախ
վոչ: Դեհ այն ժամանակ այլ կերպ չեր կարող
լինել: Ամբողջ ժամանակը գնում եր նրա վրա,
վորպեսզի իրենց հավար մի կերպ ուտելիք ճա-
րեն,—եւ ուր մնաց ուրիշի մասին մտածեն:

Յեվ ահա պատահում եր վոր մի քանի որից
հետո նրան, վորին թողել ելին անշարժ պառ-
կած, համարյա մեռած, հանդիպում են միանգա-
մայն առողջ, ինչպես և առաջ:

Կամ թե ուշագնաց մարդուն զցում ելին մի
վորեւ տեղ: Իսկ հետո չես ելին դառնում ու
տեսնում, վոր նա իրեն համար նստած ե, ասես
թե վոչինչ պատահած չլինի:

Այդպիսի դեպքեր շատ ելին լինում: Յեվ
նախադարձան մարդը վճռեց, վոր իրանցից ամեն
մեկը, ով վոր ահա այդպես ե լինում—անշարժ
հիվանդ կամ վիրավոր կամ ուշագնաց պառ-
կում ե,—մի առ ժամանակ հետո անշուշտ վեր
վենա, ելի կսկսի ապրել:

Դա լիվ լեռագ: Բայց չե՞ վոր մարդիկ մեռնում ե-
լին: Իսկ վայրենիները շարունակում ելին մտա-
ծել, վոր մեռածը այնուամենայնիվ ապրում ե:
Դրա պատճառն այն եր, վոր մեկն ու մեկը չե-

րագում տեսնում եր նրանց, ովքեր մեռնում է-
լին. նրանց հետ խոսում եր, միասին գազան է-
լին վորսում:

Թե ինչ բան է յերազր, մարդիկ չգիտեցին:
Յեվ յեթե անա նրանք յերագում այգալիսի բա-
ներ ելին տեսնում, ապա նրանք մտածում ելին,
վոր դա իսկապես է յեղել: Իսկ թե այդ ինչպես
կարող է լինել, նրանք իրենք ել չեցին հասկա-
նում:

Ինչ-վոր անհասկանալի մտքեր եր ծագում
գլուխներում:

Պ ե ռ ե ռ: Կամաց-կամաց մարդկանցից սկը-
սում են ջոկվել պետերը: Դրանք ծերունիներն է-
լին: Լավ գիտեցին անտառի միջի ճանապարհնե-
րը, վորտեղից գնում եր վայրենի գազանը, գի-
տեցին զանազան գազանների սովորութունները,
կարող ելին և վերքեր բուժել:

Ամբողջ ընտանիքն սկսում է հնազանդվել
այգալիսի ծերին, լսում է նրան և կատարու-
նրա հրամանները, վորովհետև դա ոգտակար եր

Այն ժամանակ մարդկանց գործիքներն և
արդեն ավելի լավն ելին. կերակուր ճարեր
հեշտացել եր:

Այժմ գեթ մի փոքր ազատ ժամանակ և
մնում:

Մարդու մեջ մե- Յեվ այն բոլորը, ինչ վոր ծագում
կը նստած է: Եր նախադարձան մարդու գըլ-
խում՝ վիրավորվածների, հիվանդների և յերագ-
ների մասին, նա կարգի չե բերում ու վճռում,
թե ինչպես ընտանիքի մեջ մեկը—ավագը, ծերը
հրամայում է, իսկ բոլոր մնացածները նրան հնա-
զանդվում են, ճիշտ այնպես ել իմ մեջ մեկը
նստած է և հրամայում է, իսկ յես կատարում եմ:
«Նա» ցանկանում է ուտել—յես ուտում եմ:
«Նա» ցանկանում է, վոր յես քար նետեմ, յես
այդ անում եմ:

Իսկ յերբ մարդը անշարժ պառկում է (մահ
ուշագնացութուն, քուն), ուրեմն նշանակում է
«նա», «վյուսը» նրա միջից դուրս է յեկել:

Մահն այժմ: Դեռ քիչ առաջ, գուցե և յերեկ,
ընտանիքից մեկն ու մեկը թափառում եր ան-
տառում, ուտում եր, խմում եր, շնչում եր, իսկ
այժմ հանկարծ բոլորովին անշարժ ընկած է:
Անցնում եր մեկ ուր, յերկու ուր, մեռելը միշտ
միևնույն դրության մեջ եր: Յեվ ով ել վոր լի-
ներ, ամեն մեկի հետ միևնույնն եր լինում—
ընկած է չի շարժվում և չի շնչում:

Այժմ մարդիկ արդեն մտածեցին, վոր «նա»,
ով նստած եր այդ մարդու մեջ, արդեն չկա,
դուրս է թռել:

Հ ո գ ի: Նախադարձան մարդիկ նկատեցին, վոր կենդանի մարդու մեջ ամենազլխավորը ճնշառությունն է: Հիվանդները կամ ուշագնացները նույնպես չեն ուտում և չեն խմում ու չեն շարժվում (յեթե շատ հիվանդ են): Բայց նրանք շնչում են: Թեև հազիվ նշմարելի, բայց և ափսոսանք շնչում են: Իսկ մեռելը շնչառություն բոլորովին չունի:

Դրա համար ել մարդիկ վճռեցին, թե «նա» ով նստած է մարդու մեջ և հրամայում է նրան, հենց ճնշառությունն է, վոգի յե, և վոր այդ վոգին կենդանի մարդու կրծքում է:

Խնդիր.— Հիշեցեք, յերբ այժմ ասում են՝ «հոգուն չոգեց», «հոգին թռավ նրա միջից»: Հասկացեք, թե վոգ-տեղից են այս արտահայտությունները:

Յ ե ռ ա գ ն ե Ր: Յերագներն ել սկսեցին վոգիններով բացատրել: Որինակ՝ մարդ չերագում տեսնում եր, վոր նա անտառում շշկվել է, մտել է ափսոսանքի խորքեր, վոր դուրս գալ չի կարողանում. ծախող թփերը նրա չերեսն ու ձեռքերը պատառտտել, արյունը վա են արել: Ու հանկարծ թփերի միջից դուրս է թռչում մի սարսափելի գազան և ուղղակի նրա վրա արձակվում: Ատամ-

ներով բռնել է վոտքից և... մարդն արթնանում է:

Տեսնում է, վոր պառկած է նույն տեղում, վորտեղ պառկած եր, ձեռքերն ու վոտքերը վողջ են, վոչ մի գազան չկա: Կողքին պառկած և քրնած է մի ուրիշ մարդ:

Դրա համար ել սկսեցին մտածել, վոր յերբ մարդը քնած է, ապա «վոգին» ժամանակավորապես նրա միջից դուրս է թռչում ու վորևե տեղ թափառում. իսկ այն բոլորը, ինչ-վոր չերագում տեսնում են, այդ ժամանակ դա «վոգու» հետ է կատարվում:

Պիտություն Այն ժամանակ գիտություն չկար: յկառ. Դրա համար ել զրեթե այն բոլորը, ինչ վոր մարդիկ տեսնում էլին, նրանց համար անհասկանալի չեր: Որինակ՝ յերբ կարկուտ եր գալիս, մարդը չգիտեր, թե դա ինչու յե լինում ու դրա վրա չեր մտածում: Բայց յերբ մի քանի խոշոր կարկուտներ շրխկում էլին նրա զրլիին, նա սկսում եր մտածել՝ թե այդ ո՞վ է վերևից գլխին սառցի կտորներ թափում:

Կամ հիվանդանում եր, կամ սարսափելի փոթորիկ եր լինում, հորդ անձրև: Թե ինչից եր առաջ գալիս այդ—մարդիկ հզիտելին. այդ չերե-վույթներն իրենց զգում: Ու

վճռեցին, վոր այդ բոլոր չարիքն անում են հոգիները, վորոնք ինչ վոր բանով դժգոհ են:

Մեզ համար այժմ պարզ և հասկանալի չե, թե ինչու չե անձրե գալիս, ի՞նչից են լինում վորոտն ու կարկուտը, բժիշկն իմանում ե, թե ինչու չե գլուխը կամ վորը ցավում և դեղ ե տալիս, վորից ցավը դադարում ե:

Գիտությունն այս բոլորին հասել ե, իսկ առաջ—չեչին հասկանում, վախենում եչին ու բացատրում վոգիներով:

Ահա թե ինչպես ե նախադարյան մարդկանց մեջ առաջ չեկել վոգիների հավատը:

Այդ մտացածին վոգիներից ել հետազայում ստացվեցին զանազան աստվածներ:

Վոգիների մասին Յերբ մարդիկ սկսեցին հավատալ, պեսf ե հոգ saw-
նել: Ե թռչում, նրանք վճռեցին, վոր այդ վոգու մասին պետք ե հոգ տանել:

Ընդունում եչին, վոր վոգիներն ապրում են, առանց մարմնի չեն ու կարող են ամեն շարիք անել, չեթե նրանք վորեւե բանից դժգոհ են:

Այն ժամանակ ինքը մարդն ամենից հաճախ դժգոհ եր այդ դեպքում, չերբ ուզում եր ուտել:

Այս պատճառով ել նա մտածում եր, վոր վոգին ել դժգոհ ե նրա համար, վոր քաղցած ե:

Չե վոր կենդանի մարդն ուտում ե, իսկ մեռածը՝ վոչ: Դուրս ե գալիս, վոր ուտելիքը վոգուն ե հարկավոր:

Կարելի չե իհարկե վոգուն չկերակրել, այն ժամանակ նա կմեռնի: Բայց քաղցից նա այնպես կչարանա, վոր մահից առաջ շատ և շատ վատություններ կանի: Ուրեմն ավելի լավ ե հոգ տանել նրա մասին:

Դրա համար ել նույն տեղում, վորտեղ թաղում եչին մեռելներին, սկսեցին վոգու համար կերակուր և ջուր դնել:

Յեվ վորովհետեւ վոգին շարունակ ուտել ե ուզում, ապա դուրս եր գալիս, վոր պետք ե հետեւել, վորպեսզի նրա մոտ շարունակ կերակուր լինի:

Մկրբում վոգու մասին ինքը, ա-
Քառմեր: վազն եր հոգ տանում:

Բայց չերբ այն փոքրիկ խմբերը, վորոնցով ապրում եչին նախադարյան մարդիկ, սկսեցին աճել (միացան մի մեծ խումբ դարձան), ավագն արդեն ժամանակ չունեւ թե այդ բոլորին կառավարել և թե վոգիներով զբաղվել:

Այդ պատճառով ել հոգիների, հոգատարությունն ուրիշ մարդու անցավ:

Նա արդեն ուրիշ վոչինչ չեւ անում, միայն

վողիներին եր ծառայում: Ավելի ուշ այդ մարդկանց սկսեցին ԲՈՒՐՍԵ անվանել, իսկ այն կերակուրը, վոր նրանց ելին տալիս՝ զոհ:

Քուրմերին հարգում ելին և նրանցից վախենում: Հավատում ելին, վոր նա կարող է թե լավ և թե վատ բան անել:

Չէ վոր վողիների հետ միշտ գործ ունի: Իսկ քուրմերն ել իհարկե աշխատում ելին այդ հավատն ամուր պահել. չեթե հարգանքն ու չերկյուղը շատ լինի, նշանակում է շատ կլինեն նաև ընծաները:

Ավագի վողին: Ընտանիքի մեջ ավագն ամենագլխավոր մարդն եր: Բոլորը նրան ելին հնազանդվում, իսկ չեր միասին ձեռք բերած կերակուրը բաժանում ելին, մեծ մասը նրան ելին տալիս:

Յեվ չերը նա մեռնում եր, այն ժամանակ նրա վողին ել ամենաուժեղն ելին համարում: Բացի զրանից, մտածում ելին, վոր չեթե կենդանի ժամանակ ամբողջ ընտանիքի համար ավագըն չեղել է ոգտակար մարդ, ապա ուրեմն նրա վողին ել ոգուտ կբերի: Այդ պատճառով ավագի վողու համար հատուկ հոգ ելին տանում:

Մնացած բոլոր վողիներն այնպես ուժեղ չելին համարվում, ինչպես ավագի վողին: Չէ

վոր ընտանիքում բոլորն ել ավագից թույլ ելին, նշանակում է, մտածում ելին մարդիկ, վոր նրանց վողիներն ել թույլ են: Ոգուտ ել նրանցից ավելի քիչ կա, ու գուցե վոչ մի ոգուտ ել չկա:

Դրա համար ել սկզբներում նրանց մասին կամ բոլորովին չելին հոգում, կամ շատ քիչ ելին հոգում:

Յեվ նույն իսկ չեր ել կարելի բոլոր վողիներին կերակրել: Կերակուր ճարելը դեռ շատ դժվար եր, նա կենդանի մարդկանց հազիվ եր բավականացնում:

Ու միայն ավելի ուշ, չերը մարդիկ սկսեցին լավ ապրել, նրանք սկսեցին հոգ տանել բոլոր վողիների մասին: Բայց դարձյալ բոլորի համար վոչ նոյն չափով:

Մեռելներից այժմ Մեռելներին կերակրելը դեռ այն ել են կերակրում: Ժրմ ել գոյություն ունի:

Շատ հավատացյալներ, մանավանդ գյուղերում, չերը վորեւ մեկին հիշում են, «քելեխ» (բրնձե ճաշ մեղրով) են չեփում: Այդ քելեխը նախորոշվում է նրա համար, ում հիշում են:

Հաճախ չերը մեկն ու մեկը մեռնում է, ազգականները սրբապատկերների տակ 9 որ մի բաժակ ջուր են դնում՝ կարծում են, թե մեռա-

ծի վողին դեռ 9 որ մնում է տանը ու նա խմել է ուզում:

Մի քանի տեղերում գոյութուն ունի այսպիսի սովորութիւն. «մեծ պասից» մի որ առաջ ընթրիքի համար խմորեղեն են յեփում: Ընթրիքից հետո վերցնում են այնքան խմորեղեն, վորքան ազգական է մեռել, դարսում են քերեղանի մեջ ու գնում վառարանի վրա:

Զատկին հաճախ գնում են գերեզմանատուն ազգականների հետ «քրիստոնեաբար համբուրվելու» և գերեզմանների վրա թողնում են «կարմիր ձվեր»:

Բոլոր այս սովորութիւնները մնացել են այն ժամանակվանից, յերբ դեռ ապրում էին նախադարյան մարդիկ, վորոնք իրենց վողիներին կերակրում էին:

Խնդիր. — «Մեռելներին կերակրելու» ել լինչ սովորութիւններ գիտեք:

Այժմ յեկեք քննենք, թե մարդիկ նախնիների վողիներից ինչպես են անցել այն աստվածներին, վոր մենք քննութիւն առանք հենց ըսկզբում:

Վոգիներն ինչի նախադարյան մարդիկ կարծում մեջ ասես բնակվում էին թե մեռածի միջից, դուրս վում են: Թռած վողին, կարող է բնակվել

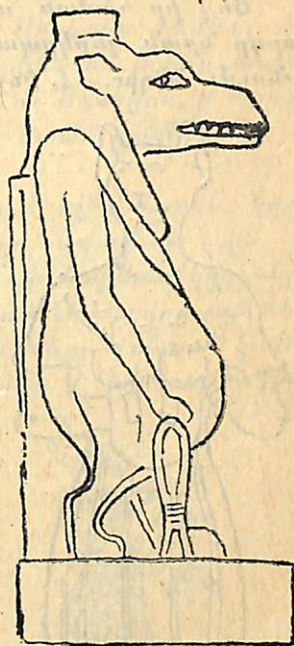
վորեւ կենդանու, բույսի ու նուշիակ առարկայի մեջ:

Հատկապես այդ հարմար եր այն կենդանիների վերաբերմամբ, վորոնք կարող էին դիակ ուտել: Յերբ կենդանին կերավ նրան, վորի մեջ առաջ վողին եր, ուրեմն վողին ել մարմնի հետ ներս գնաց:

Բայց ուտելը պարտադիր չեր: Կարծում էին, վոր վողին առանց դրան ել կարող է բնակարանը փոխել:

Յեւ այն կենդանուն կամ ծառը, վորի մեջ իբր թե բնակվել է վողին, արդեն սրբազան աստված էին համարում և յերկրպագում նրան:

Մարդիկ կարծում էին, վոր իրենք ել կարող են վողուն բնակեցնել մի վորեւ քարի, փայտի մեջ և այլն, և վոր դրա համար հարկավոր է միայն փորագրել, կամ քանդակել այդ քարից

Նկ. 5 Յեգիպտական աստված հեպտոպոթամ գլխով:

կամ փայտից սրբազան կենդանու պատկերը, հարկավոր է նկարել նրան (տես նկ. 8):

Յեվ իր համար ալգալիսի աստված շինելով մարդը նրան յերկրպագում եր ու զոհ մատուցանում: Խնդիր.—1. Ինչի՞ հետ կարելի չէ համեմատել

սրբապատկերները և հում հետ այն մարդկանց, վորոնք ներանց աղոթում են:

2. Ի՞նչ կիսավայրենի ժողովուրդներ դեռ այժմ ել սրբազան կենդանիներ ունեն և վորոնք են դրանք:

Յերբ հավատը դեպի աստվածները փոխվել սկսեց, այն ժամանակ նրանց սկսեցին ուրիշ կերպ նկարել—կես կենդանու, կես մարդու ձևով, իսկ ավելի ուշ, բոլորովին մարդու նման (տես նկ. 5 և 6):

Արեւի aus- Յերբ մարված, քամու գիւղ սկսեցին ausված, վո- հողագործութի ausված յեվ այլն թշամբ ըգբաղվել, նկատեցին, վոր նրանց դաշտերը կախում ունեն արեւից. յեթե արեւգակը ժամանակին կտա-

քացնի, լավ բերք կլինի, իսկ յեթե սկսի աչքել, յերբ հարկավոր չէ—ամեն ինչ կորած է:

Յեգիպտական ausված կա- Սկսեցին մտածել, վոր վի գլխով արեւին նույնպես առանձին վողի չէ կառավարում: Սկսեցին, ի հարկէ, յերկրպագել նրան, զոհեր մատուցանել և լավ բերք խնդրել:

Յեթե մարդիկ ապրում էին վորեւէ կղզու վրա, նրանք իրանց համար նավակներ էին շինում ու ծովով լողում դեպի հարեան կղզիները, վոր փոխանակութեամբ վորեւէ հարկավոր բան ձեռք բերեն: Նրանց հաջողութունները և անգամ կյանքը կախված էին լավ քամուց և խաղաղ ծովից:

Դրա համար ել քամու աստվածը և ծովի աստվածը նրանց աստվածները դարձան:

Այդ աստվածներին նկարում էին զանազան ձևով: Արեւի աստրծուն նկարում էին արեւի, կամ կենդանու նման ու գլխի շուրջն արեւի ճառագայթներով:

Ասորական ausված՝ վորոտման յեվ փորորկի

Վորոտի և կաշձակի աստծուն սկսեցին նկարել մարդու նման, կացինն ու կաշձակի կապոցը ձեռքին (տես նկար 7):

Քամու աստծուն—թևերով:

Յուրաքանչյուր ցեղ, յուրաքանչյուր ժողովուրդ ուներ յուր աստվածները:

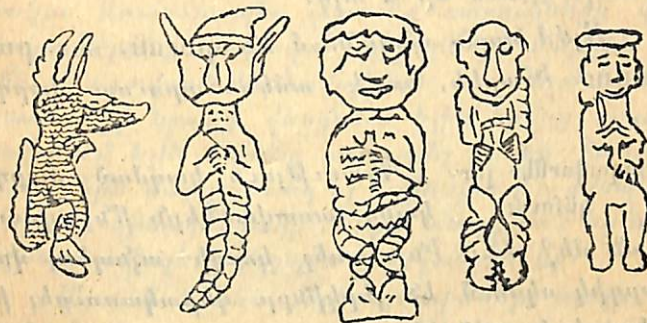
Մարդկանց պատե- Մարդիկ շատ վաղուց է, վոր րագմներն ու աս- սկսել են իրար հետ պատերազ- վածների պատե- մել: Մի ցեղ ուղղակի կողոպ- րագմները: տել էր ցանկանում մյուսին, կամ հարկավոր էր լինում մի բանի համար վը- րեժխնդիր լինել: Հաճախ մեկ ցեղ հաղթում ու իրեն էր հնազանդեցնում մի ուրիշին: Պարտված- ների պետերին սովորաբար սպանում էին ու հաղթողը դառնում էր ընդհանուր պետ:

Նույն բանն է սկսվում և աստվածների մեջ: Մարդիկ կարծում էին, վոր չեթե նրանք պա- տերազմում են, ապա նրանց աստվածներն էլ են պատերազմում միմյանց դեմ: Յեվ չեթե մեկ ցեղ հաղթում էր մյուսին, ապա նշանակում է, թե այդ ցեղի աստվածներն էլ հաղթեցին թշնա- մու աստվածներին:

Յեթե թշնամի ցեղին հնազանդեցնում էին, ապա կարծում էին, թե աստվածներն էլ հա- զանդեցրած են: Յեվ դրանից հետո նոր, մեծ

ցեղը չերկրպագում էր հաղթողների գլխավոր աստծուն:

(Թեև մի քիչ էլ պարտվածների աստվածնե- րին էին հարգում):

Նկ. 8. Փոքրիկ աստվածներ Բաբելոն կղզում

Թագավորներ առ- Պետերի առաջնորդների իշ- խառնում: խանությունը քանի գնում, ա- վելի չեր ամրանում: Մանավանդ դրան ոգնում էին հաջող պատերազմները:

Այնպես էր լինում, վոր մի ժողովրդի հա- ջողվում էր հնազանդեցնել իրեն շատ ուրիշ ժո- ղովուրդներ ու միացնելով, մի մեծ պետութուն կազմել:

Հաղթող առաջնորդի իշխանութունն ուժե- դանում էր, անսահման դառնում:

Իհնչ է նշանակում այդ: Այդ նշանակում է,

վոր նա ինչ ուղեր, կարող եր անել: Յեթե կամենում եր մեկին մահապատժի չենթարկել—չենթարկում եր, վոչ վոք արգելել չեր կարող: Մըտքովն անցնում եր մարդկանց կառքին լծել և ըզբոսնել, անում եր և այդ:

Այժմ նրան անվանում են պարոն, սեր, քաղավոր: Իհարկե, նա և՛ ամենահարուստ մարդն եր:

Թագավորներ յեր— Պետութուն կազմած մարդկնաւ: Կանց աստվածներն ինչ դրության մեջ են: Ինչ ասել կուզի այնպես, վոր մարդիկ սկսում են յերկինքը վերակառուցել իրենց յերկրային ձևերով:

Այնտեղ ել ջոկում են մի աստված, վորն ինչ ուղի կարող ե անել, այսինքն նրա իշխանությունը նույնպես անսահման են դարձնում:

Նրան ել են սկսում քաղավոր (միայն յերկնային), իշխան, տեր (այսինքն՝ պարոն) անվանել:

Իսկ և իսկ յերկրային թագավորի անուններով:

Հարուսներ յեւ Պետության մեջ հարուստ մարտիւսներ: Դը մենակ թագավորը չեր: Հարուսններ: Բոլոր ելին նույնպես և նրա բոլոր մերձավորներն ու առևտրականները: Յեւ նր-

բանք, վորոնք արդեն փող ունեյին, որ-որի վրա հարստանում ելին:

Իսկ աղքատները, հասարակ մարդիկ ճիշտ հակառակը—շատ վատ ելին ապրում և քանի զընում, այնքան ավելի վատանում եր նրանց վիճակը: Առանձնապես վատ եր ստրուկների վիճակը: Դրանք պարտված յերկրների մարդիկ ելին: Թագավորի մերձավորներն ու հայտնի հողատերերը նրանց վերցնում ելին իրենց մոտ և ստիպում ելին նրանց աշխատել իրենց համար: Ստրուկին մարդու տեղ ել չեյին դնում—այնպես, ինչ-վոր կիսակենդանի: Տերը տնորինում եր նրա կյանքը այնպես, ինչպես ցանկանում եր:

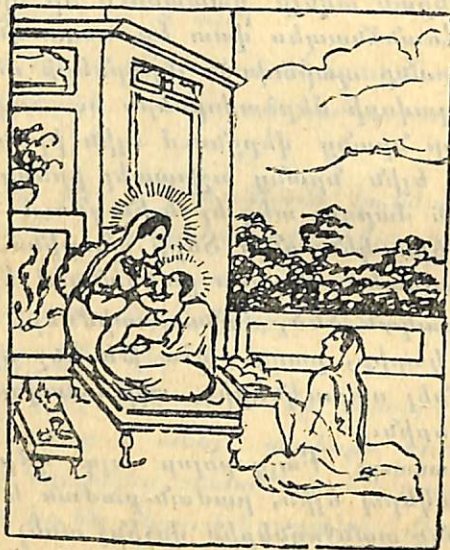
Մշտական ծեծ, մահապատիժներ, ծաղր ու ծանակ, կարիք, քաղց—ահա թե ինչ եր վիճակված տանել ստրուկներին, աշխատավորներին ու աղքատներին:

«Φρξի» հավասր: Բաց բոլոր այդ դժբախտներն անկազմակերպ ելին, բաժան-բաժան և պարզ ե, վոր իրանց տանջողներին վոչինչ անել չեյին կարող:

Նրանք միայն մտածում ելին և հույս դնում թե այդպիսի կյանքը վերջ ի վերջո վախճան կունենա, թե կգա մեկը և նրանց կազատի տառապանքներից:

Յերևան են գալիս գողակողներ (մարդարեներ), վորոնք ասում են, թե շուտով կգա մի հատուկ եակ—կիսով չափ աստված, կիսով չափ մարդ (աստվածամարդ) և կփրկի մարդկանց:

Բուդդա Այժմ ել հնդիկները (Ասիայի մի ժողովուրդ) պատմում են, վոր նրանց մեջ, իբր թե, շատ առաջներն այդպիսի աստվածամարդ է լեկած լեղել: Ասում են, վոր նա ծնվել է կույս Մաչիլից: Նրա անունն էր Բուդդա:

Նկար 9. Հնդկական «մայրասվածա-
ծին» Մարիամը կեռակրում է իր վորդի
Բուդդային:

Իբր թե սատանան անապատում նրան փոր-
ձել է, բայց դրանից բան դուրս չէ լեկել՝ նա
գալթակոթյան չի լենթարկվել: Ասում են, վոր
Բուդդան հրաշքներ էր կատարում, հիվանդների
միջից վռնդում էր գեերին, մի խոսքով բժշկում

էր: Իսկ չերբ վոր մեռավ—թռավ (համբարձավ)
յերկինք:

Այժմ Ասիայում միլիոնավոր մարդիկ հավա-
տում են Բուդդային:

Կոնֆուցիս: Չինացոց մեջ էլ իբր թե նույն
պես մի ժամանակ յերևան է լեկել Բուդդայի պես
աստված—փրկիչ: Նրա անունն է Կոնֆուցիոս
(տես նկար 10):

Ասում են, վոր դա լել
կույսից է ծնվել: Սա-
տանան նրան էլ է փոր-
ձել: Իբր թե Կոնֆուցի-
ոսն էլ հրաշքներ է կատա-
րել ու մահից հետոնույն-
պես համբարձել յերկինք:

Բուդդայի և Կոնֆուցի-
ոսի պատմությունները
շատ վաղուց գոյութուն
ունին—յերկու և կես
հազար տարի:

Նկար 10 Չինական «փր-
կիչ» Կոնֆուցիոս:

Դրանց նման աստվածներ ուրիշ շատ ժողո-
վուրդների մեջ էլ կան:

Հիսուս Քրիստոս: Այդպիսի աստված ուսմանըն էլ
ունեն. դա Հիսուս Քրիստոսն է: Նա լել նույն-
պես իբր թե լեկել է մարդկանց տառապանքնե-
րից փրկելու: Ասում են, վոր նա ծնվել է սրա-
նից 1926 տարի առաջ (այսինքն՝ Բուդդայից և
Կոնֆուցիոսից 600 տարի հետո):

Իբր թե նույնպես ծնվել է կույս Մարիամից:

Խնդիր.— Համեմատիր «Մայա» և «Մարիամ» բառերը:

Նրան ել է սատանան փորձել: Հիսուսն ել, Բուդղայի և Կոնֆուցիոսի պես հրաշքներ ե գործել, բժշկել է հիվանդների, բորոտների, արտաքսել է դևերին: Յեվ մեռնելուց հետո յել համբարձել է չերկինք:

Բոլոր ասվածնե- Ի՞նչ դուրս չեկավ այն բոլոր րին մարդիկ եմ աստվածներէց, փորոնց մասին հնարել: մենք խոսեցինք:

Այն, փոր իրականում այդ աստվածներէց և փոշ մեկը չի չեղել—փոշ նախնիների փոքիները, փորոնց հավատում ելին նախադարձան մարդիկ, փոշ աստված-կենդանիները, փոշ ել աստվածբույսերը, փորոնց ավելի ուշ սկսեցին հավատալ, փոշ արևի, փոշ ծովի աստվածները, այդ բոլորը չի չեղել:

Ճիշտ այդպես ել չեն չեղել (և չկան) այն ամենագոր «չերկնային թագավորները», փորոնց ել ավելի ուշ սկսեցին չերկրպագել և փորոնց շատերը դեռ այժմ ել աղոթում են:

Բոլոր աստվածներին, ինչպես տեսանք, ուղղակի հենց մարդիկ իրենք են հնարել:

Միշտ «չերկնային թագավորութունը» մարդիկ իրենք են կառուցել իրենց չերկրայինի ձեփով:

III

ԶԿԱ ՅԵՎ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԱՍՏՎԱԾԸ

ՏԵՐՏԵՐՆԵՐԸ Բայց տերտերներն այժմ ա- Աստու մասին, սում են. «Ճիշտ է, բոլոր մյուս աստվածները չեն չեղել: Իսկ մեր աստվածը չեղել է: Միշտ չեղել է և միշտ ել կլինի: Նա ստեղծել է և ամբողջ աշխարհը—արեգակը, չերկիրը, լուսինը, աստղերը, բույսերը, կենդանիներին և մարդուն: Յեվ դեռ այժմ ել կառավարում է ամբողջ աշխարհը: Յեթե աստված չլիներ—այս բոլորը փոքտեղ պետք է շիներ»:

Ուրեմն չեկեք այժմ մի քիչ ավելի լավ քննենք այդ «արարչին» և տեսնենք, արդյոք ամբողջ աշխարհն ու մարդուն նա չե ստեղծել, թե՞ ամեն ինչ առանց նրան է չեղել:

ՏԵՐՏԵՐՆԵՐԸ աե- Աշխարհի «ստեղծագործու- խաբի ստեղծա- թյան» մասին ահա թե ինչ է գործարքան մա- գրվում տերտերների «սրբազան» սին: գրքերում:

«Սկզբում չկար փոշ չերկինք, փոշ չերկիր: Խավար եր և աստծու հոգին սավառնում եր ան-

հունության մեջ: Հետո աստված ասաց. «Թող լինի լույս»: Յեւ յեղավ լույս: Այդ առաջին օրն երբ

Յերկրորդ օրն աստված ստեղծեց յերկինք ու յերկիրը: Յերրորդ օրն աստված մի տեղ հավաքեց բոլոր ջրերը, վորոնք գտնվում էյին յերկրի վրա և յերևան յեկան գետերը, լճերը և ծովերը, իսկ յերկրի վրա՝ բույսերը և ամեն տեսակի ծառերը:

Չորրորդ օրն աստված ստեղծեց արևը, լուսինն ու աստղերը:

Հինգերորդ օրը—ձկներին ու ամեն տեսակ թռչուններին:

Վեցերորդ օրը—բոլոր կենդանիներին ու մարդուն:

Յոթներորդ օրն աստված դադարեց ստեղծելուց ու գործից հանգստանում եր:

Լսով ե գուրս գալիս: Աստված մենակ իր համար թռչում եր. բացի նրանից, վոչ-վոք և վոչինչ չկար: Յերևում ե, ձանձրացավ: Յեկ, մտածում ե, ստեղծեմ աշխարհն ու մարդուն: Ու վեց օրից հետո բոլորը պատրաստ ե: Ճիշտ ե, մի քիչ հոգնեց՝ յեոթներորդ օրը արդար աշխատանքներից հետո հարկ յեղավ հանգստանալու:

Տերտերները նույնիսկ ճիշտ ե ճիշտ գիտեն, թե քանի տարի սրանից առաջ ե այդ տեղի

ռենեցել: Նրանք հաշվում են, թե աշխարհի «ստեղծագործութունից» մինչև այն ժամանակ, յերբ իբր թե ծնվեց Հիսուս Քրիստոսը, անցել ե 5408 տարի, և Հիսուս Քրիստոսի ծնված օրից մինչև այսօր հաշվվում ե 1926 տարի:

Ուրեմն նրանց ասելով դուրս ե գալիս, վոր աշխարհը գոյութուն ունի ընդամենը 7432 տարի:

Դիտարկումն այլ Բաց այն մասին, թե ինչպես բան ե ապագոյացավ աշխարհը և վորտեղից ցուցում: առաջացավ մարդը, գիտութունը բոլորովին այսպես չի ասում:

Դիտութունն ապացուցում ե, վոր այն օրից, յերբ սկսեցին գոյանալ արևը, յերկիրը և այլ մոլորակներ, անցել ե վոչ թե $7\frac{1}{2}$ հազար, այլ միլիոնավոր տարիներ: Յեւ վոչ թե մի օրում նրանք այնպես դարձան, ինչպես մենք այժմ տեսնում ենք, այլ անընդհատ, շատ դանդաղ փոփոխվելով:

Մարդիկ ել յերկրի վրա մի անգամից չերեվացին: Շատ յերկար ժամանակ նրանք գոյութուն չունեցին: Յեւ նրանից հետո, յերբ արդեն գոյութուն ունեցին և բույսերը և կենդանիները—կապիկների մի առանձին ցեղից առաջ յեկան մարդիկ:

Տերտերների ասելով, առաջին մարդն իր կնոջ հետ զբոսնում եր ճոխ այգում (գրախտում),

կերակրվում եր պտուղներով, զվարճանում եր
կենդանիներով ու գրուցում աստծու հետ և մեկ
եւ յերգ եր յերգում: Ուրիշ անելու բան եւ չկար:

Իսկ դուք արդեն գիտեք, թե նախադարյան
մարդիկ իրոք ինչպես են ապրել. վայրի գազան-
ների հետ մշտական կռիվ մղելով քաղցած և
սկզբում խոսել բոլորովին չեն կարողացել:

Դուքս ե գալիս, վոր աշխարհի և մարդու
ստեղծագործութեան մասին տերտերները բոլոր
այդ պատմութեանները միայն հեքիաթներ են:

Յեզ աճժմ, ինչ եւ վոր աստծու մասին տեր-
տերներն են ասում, չերբ լավ քննում ես, սուտ
ե դուքս գալիս:

Ի՞նչպես ե Նրանց ասելով անա թե ինչպես ե՝
Ասոված, աստված, նա ամեն տեղ չեղող, ան-
չերեույթ, ամենակարող, ամենագետ, ամենա-
բարի, ամենագթառատ և ամենաարդար վոգի չե:

Այս նշանակում ե, վոր չկա այնպիսի մի
տեղ, ուր չլիներ աստված, վոր նա ամեն ինչ
առաջուց գիտե, ամեն բան, ինչ կամենա, կա-
րող ե անել, վոր նա բոլորովին սիրում ե, ա-
նում ե միայն լավը և ճշմարիտը:

Ի՞նչ արեց Յեզ այդպիսի լավ աստվածը մի
այդ Ասովածը, մի ժամանակ ինչ ե արել: Իբրեւ
ստեղծել ե Ագամին ու Յեվային (առաջին մար-

դիկը ասում են տերտերները). իսկ այդ մարդիկ
մեղանչեցին, նրանք չսեցին՝ կերան այն ծառի
խնձորը, վոր նա արգելել եր:

Իսկ բացի աստծուց, ով ե հանցավոր նրա-
նում, վոր Ագամն ու Յեվան մեղանչեցին: Ինչո՞ւ
չեր այսպիսի մարդիկ ստեղծել: Չե՞ վոր ասում
են, նա ամենագետ ե, ուրեմն, վաղորդք գիտեր,
թե այդ մարդիկ ինչ պետք ե անեն:

Յեզ հետո իբր թե այդ հանցանքի համար,
վորի մեջ հենց ինքն ե հանցավոր, այն բոլոր
մարդկանց, վորոնք պետք ե ծնվելին Ագամից ու
Յեվայից, աստված անիծեց—բոլորը պետք ե
տառապելին ու տանջվելին: Այս բոլորից հետո
եւ ի՞նչ ամենաարդար ե նա: Մի՞թե այս արդա-
րացի չե:

Իսկ հետո իբր թե եւ ավելի լավ բան ե
արել: Յերբ արդեն մարդիկ շատացան, նրանք
աստծուն դուր չեկան—վատացան, շատ մեղան-
չեցին ու նրա մասին մոռացան:

Ապա նա, ասում են տերտերները, համաշ-
խարհային ջրհեղեղ սարքեց, բոլորին խեղդեց:
Միայն Նոյի ընտանիքը թողեց և մի-մի գույգ
եւ բոլոր կենդանիներից, վորպես զի նորից կա-
րողանային բազմանալ:

Ինչո՞ւ աստված այնպես չի արել, վոր մար-

գիկ չմեղանչելին և նրա մասին չմոռանային, հայտնի չե: Բայց անել կարող եր, քանի վոր, ասում են, թե նա ամենակարող ե:

Թե աշխարհի «ստեղծագործության» թե Ադամի ու Յեփայի, թե շրհեղեղի մասին պատմվում ե տերտերների «սուրբ» գրքի մեջ: Յեփ հենց այդ «գրվածքից» ել դուրս ե գալիս, վոր աստված չկա: Յեթե նա լիներ, ապա չեր անի բոլոր այն գարշելի բաները, վոր նրա մասին տերտերները հենց իրենք են գրել: Յեփ դեռ ասում ել են, թե «սուրբ գիրքը» գրել են սուրբ մարդիկ, իսկ աստված նրանց, այսպես ասած, թելադրել ե:

Այժմ ի՞նչ ե Իսկ այժմ ի՞նչ ե կատարվում աշկատալում: Խարհում: Ասում են կա աստված ամենագիտաւոր և ամենակարող: Իսկ այն ժամանակ ել ինչո՞ւ չեն ծնվում կույրեր, կաղեր, ապուշներ ու խելագարներ: Յեթե լիներ այդպիսի աստված, այդ դժբախտները չեյին լինի:

Ասում են, աստված կա—ամենաարդար, այսինքն՝ այնպիսին, վոր միայն արդարացի բան ե անում: Ապա ո՞ւր ե այստեղ արդարությունը, չեր գրեթե ամբողջ աշխարհում միլիոնավոր բանվորներ և աշխատավորներ ջաղցից են մեռնում, իսկ նրանց վզին նստած ե հարուստների

մի խումբ ու ճարպից տրաքվում ե: Յեթե այդ աստվածը լիներ, նա այդ թույլ չեր տա:

Ասում են, աստված կա—ամենակարող, այսինքն, վորն ինչ կամենա, կարող ե անել: Իսկ ինչո՞ւ նա այնպես չի անում, վոր չլինի չեղկաշարժեր, փոթորիկ և մրրիկ, արյունահեղ պատերազմներ, հիվանդություններ, սով համաճարակ և այլն և այլն:

Դեռ ասում ել են, թե մարդկանց մեղքերի համար բոլոր այդ պատուհասներն աստված ե ուղարկում: Ուրեմն ինչո՞ւ չե այնպես անում, վոր մարդիկ «մեղանշում» են: Չե՞ վոր բոլորը, իբր թե, «նրա կամքով» ե կատարվում, ուրեմն նրա կամքով ել մեղանշում են:

Յեփ վորտեղ ե գտնվում այդ աստվածը: Ինչո՞ւ նրան վոչ-վոք չի տեսնում: Տերտերներն ասում են, վոր աստված ամեն տեղ ե, բայց անյերևութ ե: Լավ ե գլուխ ազատել նրանով, թե նա անյերևութ ե, միայն դրան չի կարելի հավատալ:

Խնդիր.—Հյուրասիրիւ ընկերոջդ «անյերևութ» խնձորներով:

Դրա համար նա քեզ ի՞նչ կասի:

Այդ աստ— Դուրս ե գալիս, վոր քրիստոնեական չկա: Կան այդ աստվածն ել չկա: Նրան ել, ինչպես և մնացած բոլոր աստվածներին մար-

գրիկ իրենք են հնարել: Յեւ շատ վատ են հնարել, նրա մասին այնպիսի բան են ասում, վորպիսին նա յերբեք չպետք է աներ:

Խնդիր.—Արդյոք կարո՞ղ ես աստված, վորի մասին պատմում են տերտերները, ինքն իրեն սպանի:

Արդյոք կարո՞ղ ես նա շինել այնպիսի մի քար, վորն ինքը չկարողանա վերցնել:

IV

ՀԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍ ԵՆ ՁԻ ՅԵՂԵԼ

Այն աստված, վորի մասին մենք հենց նոր խոսեցինք, կոչվում է նուշնպես քրիստոնեական աստված: Նա այդպես է կոչվում այն պատճառով, վոր նրան հավատացող մարդիկ հավատում են և Հիսուս Քրիստոսին: Նրանց կարծիքով աստված մեկ է, բայց յերեք պատկերով—Հայր աստված, վորդի աստված և հոգի աստված: Վորդի աստված հենց այդ Հիսուս Քրիստոսն է: Նա չեւ հավիտենական է համարվում (միշտ չեղել է և միշտ եւ կլինի), նուշնպես ամենակարող է և անյերևույթ:

Բայց նա իբր թե 1926 տարի սրանից առաջ յերևացող մարդ դարձավ և ապրեց աշխարհում, չեկել էր մարդկանց տառապանքներից ա-

զատելու: Ապա չեկեք քննենք, իրոք Հիսուս Քրիստոս չեղե՞լ է:

Պատմւթյուն: Այժմ մենք գիտենք, թե ինչ երկատարվում և ով եր ապրում սրանից 2000, 3000 և եւ ավելի տարիներ առաջ: Այդ իմանալու համար գիտությունը միջոցներ շատ ունի: Ահա վորն է այդ միջոցներից մեկը՝ ուսումնասիրել այն գիրքը, վոր պահված են այն ժամանակվանից: Միքանի այդպիսի գրքերում նկարագրվում է, թե վոր թագավորը յերբ է ապրել, քանի տարի չե նա թագավոր չեղել, նրանից հետո ով է թագավորել ևայլն: Այդպիսի գրքերը կոչվում են պատմության գրքեր: Պատմություններ առաջ ամենից շատ թագավորների մասին ելին գրում, բայց աշխատում ելին հեշտությամբ գրել այն, ինչ վոր չեղել էր: Ինչպես եր թագավորի անունը, ում հետ եր նա պատերազմել և նրա թագավորության ժամանակ եւ ինչ է չեղել:

Անճշտությունը միայն նրանումն է, վոր միշտ թագավորներին նկարագրում ելին իբրեւ լավ մարդ, և վոր նա իբր ժողովրդի համար ամեն լավ բան արել է:

Հիսուսի մասին Այժմ կան պատմություններ, վոր պատմւթյուններնք գրված են թե այն ժամանակի մեջ գրված չե: Նակ, յերբ Հիսուսը ծնվեց և թե

ուշ: Յեւ այդ գրքերից վոչ մեկում Հիսուսի մասին վոչինչ չի ասված: Թագավորները, պատերազմները, որենքները—բոլորը, ինչպես կարգն է, նկարագրված են, իսկ Հիսուսի մասին վոչինչ չկա:

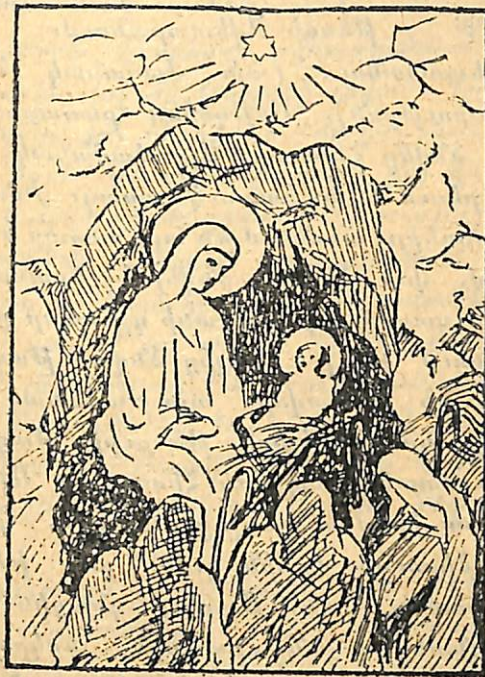
Քրիստոսի մասին միայն գրված է տերտերների «սուրբ գիրք» ավետարանների մեջ:

Ավետարաններ: Ավետարաններ Հիսուս Քրիստոսի մասին չեղած գրքերն են, վոր իբր թե գրել են նրա աշակերտները—Մատթեոսը, Մարկոսը, Ղուկասը և Հովհաննեսը: Այժմ տերտերներն չեկեղեցում այդ գրքերից որական մի քիչ կարդում են:

Յերբ գիտնականներն սկսեցին ուսումնասիրել և քննել այդ ավետարանները և հասկանալ, թե վճրտեղ և չե՞րբ են նրանք յերևան յեկել, ապա պարզվեց, վոր նրանք գրված են վոչ թե Հիսուսի վորևե աշակերտի, այլ իրենց տերտերների: Յեւ նրանք վոչ թե չորս մարդու ձեռքով են գրված, այլ շատ մարդկանց. մեկը գրել է մի վորևե ավետարան, իսկ մյուսը, արտագրել է յերբ վորևե բան չի կարողացել կարգալ, իբձեռով է գրել: Կամ թե մի վորևե տեղ նրան ուղղակի կարող եր դուր չգալ ուստի և վոժիտել է իր ցանկացածի պես:

Հետևյալ արտագրողն ելի մի վորևե բան վոժիտել և ևայն:

Նուչն է յեղել և մյուս ավետարանների հետ: Յեւ վերջ ի վերջո այնպիսի շիլա-վիլալ է ասացվել, վոր վոչինչ չես կարող հասկանալ:

Չորս ավետարանից յուրաքանչյուրի մեջ Քրիստոսի մասին է պատմվում և վոչ մեկը մյուսին չի բռնում: Բոլորի մեջ ել տարբեր ձևով է:

Ամենաառաջին ավետարանը հնարված ու գրված է 150 տարի նրանից հետո, չերբ իբր թե Քրիստոս ծնվել է:

Քրիստոսի ծնունդն. Ահա թե ինչպես է պատմվում դր բոս Մասթե- Հիսուս Քրիստոսի ծնունդը Մատ- ասի: Թեոսի Ավետարանում:

Հրեաստանում (այն ժամանակ հրեական թագավորութան), Բեթղեհեմ քաղաքում Մարիամից ծնվեց Հիսուսը: Այդ ժամանակ յերկրն- քում յերևում է մի հատուկ աստղ: Իմաստուն- ները (մոգերը) տեսնում են այդ աստղը և նրանով իմանում, վոր Հիսուս ծնվել է: Նրանք գնում են Յերուսաղեմ (Հրեաստանի գլխավոր քաղաքը) և հարցնում՝ «Ո՞ւր է հրեչից ծնված թագավորը» Հրեաստանի թագավորն այն ժամանակ Հերով- դեսն էր: Նա վախեցավ, թե ուրիշ թագավոր է ծնվել և մտածեց սպանել Հիսուսին: Այս պատ- ճառով նա իր մոտ կանչեց մոգերին, հրամայեց նրանց Հիսուսի մասին ամեն բան իմանան և գան պատմեն իրեն: Մոգերը գնացին Բեթղե- հեմ, այնտեղ գտան Հիսուսին, յերկրպագեցին նրան (տես նկար 11) և գնացին տուն: Ուզե- ցին գնալ Հերովդեսի մոտ, բայց յերագում հրեշ- տակը յերևաց նրանց և հրամայեց ուրիշ ճանա- պարհով գնալ: Հետո հրեշտակը (նույնպես յերա-

գում յերևաց Հովսեփին (Մարիամի մարդուն) և հրամայեց նրան Հիսուսին փախցնել Յեզիպ- տոս, վորովհետև Հերովդեսն ուզում է նրան ըս- սպանել: Հովսեփն ընտանիքով Յեզիպտոս փախավ և վերադարձավ միայն Հերովդես թագավորի մա- հից հետո:

Ըստ Մարկոսի. Մարկոսի ավետարանում այս բո- լորի մասին վոչ մի խոսք չի գրված: Վոչ աստղ, վոչ մոգեր, վոչ Հերովդես—վոչինչ չկա: Հիսուսն արդեն իբրև հասակավոր մարդ ինչ վոր տեղից գալիս է Հորդանան գետում մկրավելու:

Ըստ Ղուկասի. Ղուկասի ավետարանում դարձյալ այլ կերպ է: Այստեղ հրեշտակն առաջ Մարիամի մոտ է գալիս ու ասում նրան, վոր նրանից ծնվելու յե Հիսուսը: (Ավետումն. տես նկար 11): Հետո Մարիամն իր մարդ-Հովսեփի հետ գնում են Բեթղեհեմ, Ոգոսթոս կայսրի հրամանի հա- մաձայն ցուցակադրվելու: Այնտեղ ծնվում է Հի- սուսը:

Այդ տեղի յե ունենում այլի մեջ, վորով- հետև հյուրանոցներում տեղ չի լինում: Մարի- ամը Հիսուսին գնում է մսուրի մեջ: Հետո հո- վիմները գնում են յերկրպագելու: Հետո Հովսե- փըն ու Մարիամը Հիսուսի հետ գնում են Յե- րուսաղեմ:

Այդ ավետարանումն էլ չկա վոչ մոգեր,
վոչ Հերովդես, վոչ փախուստ դեպի Յեզիպտոս:
Իսկ ուրիշ բան է ավելանում՝ «Ավետումն», հո-
վիվներ, մսուր:

«Ավետումն»: Հրեւեակն ասում է՝ վոր նա կրծնի Հի-
սուսին

Ըստ Հովաննու: Չորրորդ Հովհաննու ավետարա-
նից վոչինչ հասկանալ չի կարելի: Այստեղ Հի-
սուսը վոչ վորից չի ծնվում, այլ ասվում է, թե
նա միշտ չեղել է դա ինչ վոր «խոսք» է: Հե-

տո այդ «խոսքը» իբր թե Քրիստոս է դառնում:
Ինչ վոր անհասկանալի չէ:

Ահա թե ինչ է գրված այդ «սուրբ գրքում»
Հիսուս Քրիստոսի ծննդյան մասին.

Յեթե հետեւե՛ք, թե ավետարանում ի՞նչպես
է դուրս բերված Հիսուսի ազգականները—տղա-
մարդիկ (հայրը, պապը, պապիպապը ևայլն),
ապա կըտեսնե՛ք, վոր Մատթեոսի ավետարա-
նում Հիսուսից մինչև Դավիթ (հրեաների մեջ
այդպիսի մարդ չեղել է) այդ ազգականները
29 են, իսկ Ղուկասի ավետարանում—43: Յեւ
համարյա բոլոր անուններն իրար չեն բռնում:

Հիսուս Քրիստոս Ի՞նչ է ստացվում: Ահա թե ինչ:
չի յեղիլ:

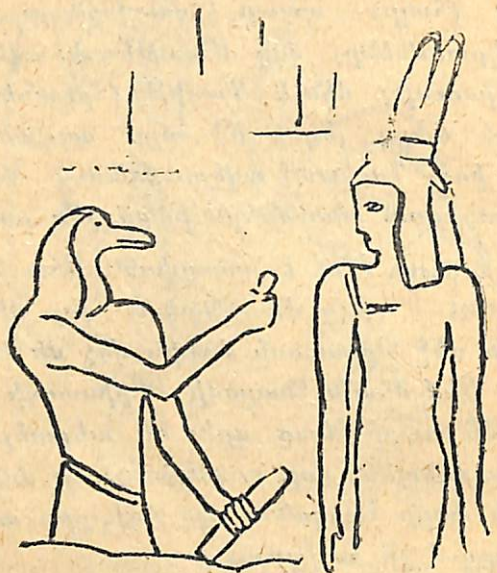
Այն ժամանակվա վոչ մի պատ-
մության մեջ Քրիստոսի մասին վոչ մի խոսք չի
գրված: Յեւ միայն հնարովի «Քրիստոսի ծնուն-
դից» 150 տարի հետո գրել են տերաերները և
գրել են այնպես, վոր յուրաքանչյուր մարդ, ով
գեթ մի փոքր հասկանա այդ «գիրքը», ապա վոչ
մի դեպքում չի հավատա:

Նշանակում է Քրիստոսը չի չեղել: Նրան
էլ, ինչպես և Բուդդային, Կոնֆուցիոսին և մյուս
«փրկիչներին» հնարել են:

Ուրիշ ժողովուրդ- Սակայն հնարելն էլ դժվար չէր.
նեղի մոտ: գրեթե այն բոլորը, ինչ վոր

պատմվում է Քրիստոսի մասին, գոյությունն ունեցել վոչ թե 1926 տարի սրանից առաջ, ա՛յ 3924 և ավելի:

Յեզիպատուում, որինակ, գիտնականները մի տաճարի պատերի վրա պատկերներ են գտել, փորոնք շինված են քրիստոնեական տարեթվից

Յեզիպսական տաճարն ասում է աղջկան՝ վոր եա վորդի կունենա (Համեմատի՛ր նկար 12-ի հետ):

2000 տարի առաջ: Մի պատկեր ցույց է տալիս, թե ինչպես է Յեզիպատուի աստվածը կույս-քըրմունուն ասում (հիշիր քրմերի մասին), փոր նը-

րանից թագավոր կըծնվի: Իսկ մյուսը — թե ինչպես հասարակ մարդիկ և յերեք թագավոր յերգրպագելու չեն այդ ծնված մանկանը:

Այս բոլորը շատ նման են «Ավետմանը» և մոզերի ու հովիվների Հիսուսին յերկրպագելուն (տես նկար 13 և 14):

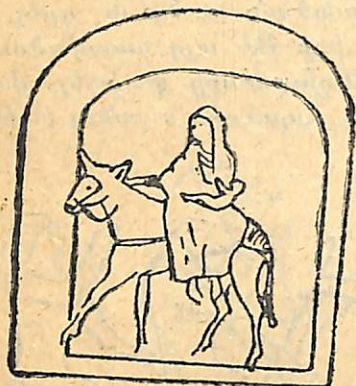
Հենց նույն յեզիպատացիք հավատում եյին աստվածունի կույս Իգիգային, փոր իբր թե գոմում ծնել է Հորուս աստծուն ու նրան գրել է մտուրի մեջ: Իսկ հետո իբր թե այդ աստվածունին ստիպված յեղավ Յեզիպատուից փախչել, փորովհետև կամենում եյին Հորուսին սպանել (տես նկար 15):

Յերկրպագություն յեզիպսական աղջիկ-հրմուհուց ծնված գավակին: (Համեմատի՛ր նկար 11-ի հետ):

Իսկ և իսկ այնպես է, ինչպես ավետարանների մեջ, միայն թե Հորուսի փոխարեն Հիսուս է: Հնդկական Բուդդայի և չինական Կոնֆուցիոսի մասին մենք արդեն խոսել ենք: Հիսուսը նըրանց էլ նման է:

Ավետարաններից և 1000 ել ավելի տարի-ներ առաջ ուրիշ ժողովուրդների մեջ ել նույնպես չեղել են «աստվածամայրեր»: Ահա հին Հռոմի աստվածուհու—Յուլիանայի պատկերը. կինը նըստած կերակրում է յերեխային (տես նկար 17): Համարյա իսկ և իսկ այնպես, ինչպես այժմյան «Աստվածածինը»:

Նկ. 15 Ձախից—յեգիպտական ասվածածին Իգիդան իբի վրա նստած իր մանկանը տանում է Յեգիպտոս: Աջից—Փրանսիայում յեկեղեցու պատի վրա փորված և ուղղափառների ասվածածինը, վոր Հիսուսին գիրկն առած իբի վրա փախցնում է Յեգիպտոս

Յեվ հին ժամանակներում գոյություն ունեյին բազմաթիվ այդպիսի աստվածներ: Յերբ ավետարանները գրում եյին, այն ժամանակ բո-

լոր այդ պատմությունները վաղուց ի վեր արդեն կային: Տերտերներն ել ուրիշ ժողովուրդներից քիչ-քիչ փոխ առնելով նրանց աստվածների մասին յեղած հեքիաթները, իրենք ել նույնպիսի հեքիաթ են գրել Հիսուս Քրիստոսի մասին:

Յեգիպտական ասվածածին Իգիդան Գորուս ասծուն գրկին

Աստծուն հավատալուց հասած վնասը աշխատավորներին:

Շահագործումն Մարդիկ վաղուց արդեն բաառաջ յեվ այժմ: Ժանվել են յերկու մասի, վորոն-

ցից մեկը, փոքրը ոգտվում էր բոլոր բաժակա-
նություններից, իսկ մյուս, մեկը՝ տանջվում էր։
Այն ժամանակվանից, չերբ աչդ տեղի ունեցավ,
դեպի աստվածներն ունեցած մարդկանց հավատը
վոմանց ոգնում էր ավելի լավ ապրել, իսկ մյուս-
ներին, ընդհակառակը՝ ավելի չեր դժբախտա-
ցնում։

Աչդ տեղի չեր ունենում այն պատճառով,
վոր չերջանիկները, պետերը, թագավորներն ու
հարուստները միշտ հարմարվել են տերտերների
հետ և «աստծո որեքներն» այնպես ելին կազ-
մվում, վոր ոգնում ելին նրանց շարունակ ավե-
լի ու ավելի քամել աշխատավորների հյութերը,
ճնշել և խաբել նրանց կամ ինչպես ասում են,
ճանապոհել։

Նախադարյան մարդկանց հարստություն-
ները մեծ չեյին՝ մսի մի ավելորդ կտոր կամ
զաղանի մորթի։ Այն ժամանակ շահագործումն էլ
այնքան մեծ չեր. քուրմ-ավազը մեծ բաժին
էր ստանում միայն ձեռք բերած կերակուրը բա-
ժանելիս, ու դրա վրա մի բան էլ վոգիների
համար։

Բայց չերբ արտադրութունը լավացավ և
այնպես դարձավ, ինչպես այժմ է, մարդկանց
հարստությունները խիստ մեծացան։

Ինչ ենք աչժմ մենք տեսնում։ Բազմաթիվ
Փաբրիկաներ և գործարաններ, վորտեղ պատ-
րաստվում են հսկայական չափերով կոշիկներ,
մահուդ, թուղթ, դանակներ, թել, զանազան մը-
թերքներ և այլն, տեսնում ենք հարյուրավոր և
հազարավոր վագոններ, շոգեշարժեր և այլերո-

Հին Հռոմի ասվածածին Յուլիան
պլաններ, տեսնում ենք հսկայական դաշտեր ցո-
րենով ցանված կալն, կալն։

Յեվ բոլոր աչդ հարստությունները, գրեթե

ամբողջ աշխարհում պատկանում են մի բուռն հարուստների: Յեվ մնացած այն բոլոր աշխատավորները, փորոնք այդ հարստություններն ըստեղծել են իրենց ձեռքերով, փոխինչ չունեն ու սովից ուռչում են:

Հին Հունաստանի մտավածածին Դեմոստեն
Սրա պատճառն այն է, փոր դեռ այն ժամանակից ինչպես փոր շահագործումն սկսվեց նախադարյան մարդկանց մոտ, այնպես էլ մինչև որս շարունակվում է գրեթե ամեն տեղ:

Շահագործմանն Շահագործողներին նրանց ավանդանդակում եղակային գործում շատ ելին ողիկներ: Նում տերտերները, զանազան միտրոպոլիտները, պատրիարքներ, այդ բոլոր աստծու սպասավորները (ինչպես իրանք իրենց անվանում են):

Ի՞նչ ելին գրում տերտերները «կրոն»-ում թագավորների մասին: Թագավորն, ասվում եր այնտեղ—աստծու ուղարկվածն է, իշխանությունը նրան աստված է տվել, չերկրի վրա նա «աստծու փողորմությամբ» է թագավորում:

Ռուսաց թագավորներն էլ իրենց հրամաններին մեջ գրում ելին. «վոդոսուքյավրն ասսո» մենք Նիկոլայ (կամ ով լինում եր՝ Պետրոս, Աղեքսանդր կայն) մեծ ինքնակալ համայն Ռուսաստանի»...

Հենց նույն ձևով տերտերները պաշտում ելին հարուստներին:

Իսկ աղքատ մարդկանց մխիթարում ելին նրանով, թե աշխարհքի տառապանքների համար նրանք չերկնքում չերանություն կրվայելեն: Բայց այդ էլ միայն այն ժամանակ, չեթե այնպես անեն, ինչպես «կրոն» է հրամայում: Իսկ «կրոնը» տեսերևների ձեռքով է գրված և հրամայում է հավատալ աստծուն, լսել թագավորին,

տերտերներին, հարուստներին և յեկեղեցի գնալ, տերտերներին փող տալ, շտրտնջալ, չարին չըհակառակիլ և բոլոր նվաստացումներին ու պակասություններին դիմանալ: «Աստված, ասում են, համբերել է, դուք ել պետք է համբերեք: Հիսուս Քրիստոսն ասել է՝ յեթե աջ յերեսիդ կըխփեն— ձախդ ել դեմ արա»:

Յեվ վորպեսզի խավար ժողովրդին ել ավելի վախեցնեն, անեղ դատաստանի, արքայության, դժոքի մասին ինչ վոր հեքիաթ են հնարել: Ասում են, վոր կրգա անպիսի բոպե, չերբ աստված կսկսի բոլոր մարդկանց դատել: Բոլոր մեռելները հարություն կառեն և կըգան դատաստան: Նրանք, ովքեր կատարել են «կրոն»-ի պատվերները, արքայություն կընկնեն, իսկ նրանք, ովքեր չեն կատարել՝ դժոքը: Տերտերների ասելով արքայությունն անպիսի մի տեղ է, ուր միմիայն յերանությունն է: Իսկ դժոքում, — ասում են նրանք, — հավիտենական կրակ է և ուստանաները շարունակ տանջում են մեղավորներին:

Տերտերներն իրենց Յեվ այդպես վախ ներշնչելով, ժողովրդին շատ տերտերներն իրենք ամեն տեսակ հագործում են: Գարշելի բաներ անում են ու նույնպես շահագործում ժողովրդին: Հավատացյալ մարդն ստիպված է ծննդի ուրից մինչև մահը տերտերներին հետ գործ ունենալ: Յեվ ամեն քայլափոխում պետք է նրանց փող տա: Յերեխա չե ծնվել, տանում են մկրտելու: Տերտերը

ձեռքը մեկնում է՝ տոբ: Մարդիկ ամուսնանում են՝ ելի տուր:

Յեկեղեցի չեն գալիս աղոթելու — «ասածու տաճարի» համար, զանձանակ են ման ածում, բաց իրոք — տերտերների համար: Խելքիդ փչեց ագգականներիդ հիշատակել, ելի պետք է տալ: Թե խոստովանության և թե հաղորդության համար նույնպես վերցնում են: Յերբ մարդը մեռնում է, այստեղ ել, վորովհետև տերտերը «հավերժ հիշատակ» է յերգում, — ելի հարկավոր է տալ:

Իսկ չկատարել այդ բոլոր ծեսերը չի կարելի՝ դժոք կընկնես:

Մակաչն այդ տերտերների համար քիչ եր: Նրանք ամեն տեսակ խաղեր ելին հնարում, վորպեսզի ավելի շատ փող ճանկեն:

Կամ իբր թե «հրաշագործ սրբապատկեր» ելին գտնում, կամ թե՝ սուրբ մասունքներ:

Խավար ժողովուրդը չգիտեր, վոր իրեն խաբում են ու խմբերով գնում եր յերկրպագելու այդ «հրաշքներին»: Իսկ տերտերներն խաղաղեթ սկսում ելին փող հավաքել:

Բացի այս բոլորից, դեռ զանձարանն ել (պետությունը) տերտերներին ուժիկ եր տալիս:

Նրանց համար զանձարանից տարեկան բաց եր թողնում 50,000,000 ուրլի:

Խնդիր. — Հաշվիր (մոտավորապես), այդ տեղից տարեկան քանի ծառայող կարելի չե պահել, յեթե վճարենք յուրաքանչյուրին 45 ուրլի:

Այդ փողերից Լենինգրադի միտրոպոլիտը (ամենանշանավոր տերտերներից մեկը) տարեկան 300,000 ռ.:

Խնդիր.— Համեմատի՛ր այդ միտրոպոլիտի ռոճիկը և աշխատանքը ընկ. Պետրովսկու աշխատանքի և ռոճիկի հետ (ընկ. Պետրովսկին ամսական 180 ռուբ. և ստանում):

Բայց այս դեռ բոլորը չէ:

Վ ա ն ֆ ե ր ր: Ժողովրդին շատ ուժեղ կերպով շահագործում ելին նաև վանքերը:

Հավաքվում եր մարդկանց մի փոքր խումբ, փոքր ասում եր, թե մեղք ե համարում ապրել աշնպես, ինչպես բոլորն են ապրում: Ասում եր, փոքր պետք ե շարունակ աշխատել ու միշտ աղոթել ասածուն: Դրա համար նրանք հուշա ունեւին արքայութուն ընկնել: Հեռանում, գնում եւին անտառի մեջ փորեւ տեղ, իրենց համար փոքրիկ խրճիթ ելին շինում և ապրում: Բոլորը նրանց սուրբ մարդիկ ելին անվանում, կուսակրոն (монах), իսկ այն տեղը, փորտեղ նրանք ելին ապրում, վանք ելին անվանում:

Վանքերն սկզբում իրոք աղքատ են չեղել և առաջին կուսակրոնները շարունակ աշխատել են և ասածուն աղոթել: Բայց աստիճանաբար վանքեր ելին դալիս ուրիշ մարդիկ և խնդրում իրենց ել ընդունել նրանց մոտ մեղքերից փրկվելու համար: Վանքերի մասին իմանում ելին թագավորները, իշխանները և այլ հարուստ մարդիկ: Նրանք խնդրում ելին իրենց համար ել աղոթել ասածուն և դրա համար նրանց փող և հող ելին տալիս:

Այդպիսով վանքերն աստիճանաբար ավելի և ավելի հարստանում ելին: Կուսակրոնները դադարեցին աշխատելուց—արդեն դրա պետքը չկար և սկսեցին ժողովրդին շահագործել:

Յուրաքանչյուր վանքին կից, ի հարկե, չեկեղեցի կար, իսկ միջանիստում ել փորեւ «սրբի» մասունքներ, կամ հրաշագործ սրբապատկերներ: Դրա համար ել գնում ելին աչնաեղ «յերկրպագելու» և փող ելին տանում: Նվերների աչք բոլոր փողերը կուսակրոնները պտուլտի մեջ ելին գնում— շինում ելին տներ, հյուրանոցներ, խանութներ և աչք բոլորից մեծ վաստակներ ելին տանում: Կամ թե չե փողը պարտ ելին տալիս ու դրա համար վճար (տուկոսներ) վերցնում: Յերբ Ռուսաստանում ճորտատիրական իրավունքն եր, շատ վանքեր սեփական գյուղացիներ ել ունեյին: Տրոյիցե-Սերգեևսկի լավրան (աչգլխի վանք կար) 106,000 հոգի ճորտ գյուղացի ուներ, մինչդեռ ամենահարուստ կալվածատերերից մեկը (Շերեմետև), 44,000 հոգի միայն:

Ճորտերի հետ կուսակրոնները վարվում ելին աչնաե, ինչպես և բոլոր կալվածատերերը՝ նրանց ծաղրում ելին, ծեծում և ստիպում աշխատել իրենց համար:

Թվանշաններ: Ահա թե հեղափոխութունից առաջ Ռուսաստանում ինչքան վանքեր, տերտերներ և վարդապետներ են չեղել և ինչ են ունեցել նրանք.

Յեկեղեցիներ 52,869

Վանքեր տղամարդկանց 455

» կանանց 418

Տերտերներ և նրանց ողնականներ (սարկավագներ և տիրացուներ) 160,690

Կուսակրոններ (монах) 19,520

Կույսեր 60,820

Յեկեղեցիներն ու վանքերն ունեյին ընդամենը 2,605,635 զեսպատին հոգ: Այս հողից բաժին եր ընկնում.

Սուրվեցիկու վանքին 66,000 զես.

Սարովսկոյի անապատին 28,000 »

Ալեքսանդր-Նեսկու լավրային 25,000 »

Միայն Մոսկվայում չեկեղեցիներն ունեյին 1054 չեկամուտ բերող տուն, նույնպես և 32 հյուրանոց:

Հեղափոխութունից առաջ Ռուսաստանում կար 231,000 մարդուց ավելի հոգևորականութուն:

Յեվ աչք բոլոր պարագիտներն ու անգործները նստած աշխատավոր ժողովրդի վզին, հարբեցողությամբ և աչնադակութուններով ելին զբաղված ու փորերն ելին հաստացնում, իսկ աղքատը վերջին կոպեկը «սուրբ տաճարի գանձանակին եր տալիս:

ԻՆՁ ԱՐԵՑ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

1917 թվի Հոկտեմբերյան Հեղափոխությունից հետո Ռուսաստանում իշխանությունը բանվորների և գյուղացիների ձեռքն անցավ: Նրանք վճռեցին իրենց շահագործողներին— թագավորին, կալվածատերերին և կապիտալիստներին ու ըսկեսցին պրոլետարական պետություն կառուցել:

Սակայն դեռ միջանի շահագործողներ մնում էին— գրանք տերտերներն էին: Նրանց հետ ել խորհրդային իշխանությունը վարվեց այնպես, ինչպես հարկն էր:

Յեկեղեցին խորհրդային իշխանության ասուքյունից ան- ուշին գործն այն չեղավ, վոր շատիւ: հայտարարեց թե յեկեղեցին անշատում և պետությունից:

Ահա թե ինչ է նշանակում այդ: Առաջ տերտերները պաշտպանում էին պետությանը, թագավորին և բուրժուազիային, իսկ փոխարենը պետությունն ոգնում էր տերտերներին— նրանց ռոճիկ եր տալիս և այդպես եր անում, վորպեսզի ավելի շատ մարդկանց հարկադրի ա-

ղոթել այն աստծուն, վորի մասին քարոզում էին (ուղղափառ) տերտերները:

Դրա համար այն բոլոր մարդկանց, ովքեր թեկուզ մի քիչ շեղվում էին այն հավատից, վորպիսին ունեցին տերտերները կամ ովքեր բոլորովին չէին հավատում աստծուն— պետությունը հալածում էր: Յեւ մի վորեւ կարեւոր պաշտոնի առաջին հերթին ընդունում էին հավատացյալ «ուղղափառներին»: Իսկ մի քանի ուրիշ կրոնների մարդկանց նույնիսկ բոլորովին չէին ընդունում: Հրեաներն, որինսկ թագավորական բանակում սպաներ լինել չէին կարող, չէին կարող լինել ուսուցիչներ և շատ ուրիշ պաշտոններում: Լեհերին ել նույնպես ամեն պաշտոնի չէին ընդունում: Խորհրդային իշխանությունն այդ բոլորը փոխեց, յերբ հրատարակեց յեկեղեցին պետությունից անջատելու դեկրետը:

Այժմ ամեն մարդ կարող է հավատալ ինչ աստված վոր կամենա, կամ վոչ մեկին չհավատալ— դա պետության գործը չէ: Դրա համար նա վոչ վորի չի հալածում, չի պատժում:

Ի հարկե խորհրդային իշխանությունը տերտերներին փող տալն ել վերջացրեց:

Դպրոցի անջատումը խորհրդային իշխանությունը միտումը յեկեղեցի անգամից հրատարակեց մի ուրիշ ցուց: դեկրետ և՛ դպրոցը յեկեղեցուց անջատելու մասին:

Այդ գեկրետը նշում էր, վոր վոչ մի զբա-
րոցում չերեխաներին չի կարելի «կրոն» սովո-
րեցնել, բոլոր սրբապատկերները պետք է զբա-
րոցներից դուրս գցել և բոլոր տերտերները պետք
է այնտեղից դուրս կորչեն:

Սորհրդային իշխանությանը հարկավոր չէ,
վոր տերտերներն աստծու մասին հեքիաթներ
պատմելով մթագնեն չերեխաների միտքը:

Իսկ ցարական կառավարութեանն էր հար-
կավոր. նրան հարկավոր էր, վոր մարդիկ հավա-
տային աստծուն, այդ պատճառով էլ առաջ յու-
րաքանչյուր դպրոցում «կրոն» սովորեցնելը
պարտադիր էր: Մանկութունից սկսում էլին
այդ գլուխները լցնել և չերեխաները մեծանում
էլին աստծուն և սատանային հավատալով՝ սար-
սափած անհղ դատաստանով ու դժոխքով:

Ազգայնացում: Մյուս գեկրետներով բանվորա-
գյուղացիական իշխանութունը տերտերներին
զրկեց ժողովրդին շահագործելու շատ հնարավո-
րութիւններից. բոլորը, ինչ վոր ձեռք էր բերված
աշխատավորների կոշտացած ձեռքերով, տերտեր-
ներից խլվեց (ազգայնացվեց): Խեցին չեկեղե-
ցապատկան տները, հյուրանոցները, խանութնե-
րը, հողերը և այլն:

Վանքերը փակվեցին, վարդապետներին ու

կույսերին հեռացրին, վոր գնան ու աշխատեն.
աշխատավորների հաշվին չի կարելի ապրել:
Իսկ վանքապատկան շենքերը վերածվեցին բան-
վորների բնակարանների, կամ՝ մանկանց քա-
ղաքների:

Վանքապատկան Իսկ չերը Սորհրդային Ռուսաս-
տանի գլխին մեծ դժբախտու-
թիւն չեկավ—1921 թվի անբերրիութիւնը, չերը
հազարավոր մարդիկ մեռնում էլին սովից, Սոր-
հրդային իշխանութիւնը զբաղեց չեղեղեցիների
փոսկին, արծաթը և թանգարժեք քարերը (չեկե-
ղեցապատկան արժեքները), վորպեսզի սովյալ-
ների համար հաց գնի:

Տերտերները միայն ուրիշներին էլին ասում,
վոր պետք է ոգնել իր մերձավորին, իսկ իրենք
չերբեք այդ չեչին անում: Յեւ չերը 1921 թ.
Ռուսաստանում, Վոլգայի շրջանում, մայրերն ի-
րենց չերեխաներին էլին ուտում, մեր «սուրբ
հայրերը» հանգիստ տրաքվում էլին համեղ ճա-
շերով: Վոչ մի չեկեղեցի չեր մտածում կամո-
վին իր թանգարժեք իրերը սովյալների ոգտին
տալու: Իսկ թանգարժեք իրեր շատ-շատ կային:
Յերը Սորհրդային իշխանութիւնը ձեռք զարկեց
այդ գործին, ապա ամբողջ փթերով փոսկի ու
արծաթ և հարյուրավոր թանկագին քարեր գը-
տավ, վոր թողված էլին չեկեղեցիների նկուղ-
ներում:

Ել ի՞նչ է արված: Վորպեսզի բոլորի համար պարզ
լինի թե աստծու խնդիրը, թե տերտերների

խնդիրը և թե այն, վոր կատարվում է մեր շուրջը, Սորերդային իշխանութիւնը կազմակերպում է բոլորի համար մատչելի և հասկանալի դաստիարակութիւններ ու գրույցներ, վորտեղ պատմում են յերկրի, յերկնքի, արեգակի մասին, թե այդ բոլորը ինչպես են առաջացել, ինչից և լինում վորոտր, կաջմակը, անձրեւը և այլն: Պատմվում է նույնպես և այն մասին, թե ինչպես է առաջացել աստված և ինչու հարկավոր չէ հավատալ և աղոթել նրան: Յեւ «հրաշագործ սրբապատկերների և մատուցների մասին ամեն ինչ բացատրվում է: Սորերդային իշխանութիւնը նույնպես հրամայեց մատուցները մերկացնեն և բոլորը տեսան, վոր դրանք մոծից կամ լաթերից շինած ու ամեն անպետք իրերով լցրած տիկնիկներ են: Այս բոլորի մասին շատ գրքեր են տրված և այժմ ել տպվում են:

Գաղարում եւ Սմբողջ աշխարհում, բացի Սորերդային հանրապետութիւններից, այժմ պրոլետարիատը գրտնվում է կապիտալիստների իշխանութիւն տակ: Այդ յերկու դասակարգերի միջև ամբողջ աշխարհում պալքար է տեղի ունենում: Այդ պայքարն արդեն շատ վաղուց է մղվում: Յեւ շարունակ աշխատավորներն ստիպված են սարսափելի կարիքի մեջ ապրել, ամեն տեսակ զրկանքներով, ցրտի և քաղցի մեջ:

Զարմանալի չէ, վոր այդ մարդիկ հավատում են այն բանին, թե մահից հետո աշտեղ, գրախ-

տումն, ավելի լավ կյանք կըլինի, համատում ելին ասածուն: Հուշս են ունենում, թե գոնե յերեկվից կյանքը կըփոխվի: Գոնե մշուս աշխարհում:

Բայց այժմ, յերբ Ռուսաստանում իշխանութիւնն իր ձեռքը վերցրեց հենց պրոլետարիատը, նա տեսավ, վոր լավ կյանք ինքը կարող է ստեղծել հենց այստեղ, աշխարհում:

Զի լինի կալվածատիրոջ և կապիտալիստի ճիպտաբ, այլ ինքը բանվորը կըլինի իր տերը, նա կյանքը կըկառուցի այնպես, ինչպես ինքը կըցանկանա, ինչպես ավելի լավ է: Միանգամից այդ անել չի կարելի, բայց և այնպես կարելի է: Յեւ հավատը դեպի մահից հետո լինելիք յերջանիկ կյանքը, դեպի տրքայութիւնն ու դժոխքը, դեպի աստված ու աստանան, շատ ուսուբանվորների մեջ քիչ-քիչ սկսել է չքանալ:

Այժմ ՍՄԶՄ-ի մեջ միլիոններով են հաշվվում աշխատիւնները, վորոնք ընդմիշտ հրաժեշտ են ավել ասածուն:

Այս բանում շատ ոգնեց նաե այն ամենը, ինչ վոր ասածու և նրա սպասավորների մասին արել, գրել և պարզաբանել է Սորերդային իշխանութիւնը:

Ի՞նչ պիտի է անեն Հաւատացեալներ գեռ շատ կան պատմի 1, և 6 (նրանք ավելի շատ են): Հատնակները: կապես ձերերը: Նրանք հաճախ նույնիսկ փոշին լսել չեն ուզում: Նրանք ասում են. «մեր պապերը և պապի պապերը ասածուն հաւատացել են, մենք ել պետք է հաւատանք»:

Յեվ չեն ել ուզում էմանայ, վոր նրանց պա-
պերն ու պապի պապերը չերկրպագելիս են չե-
ղել ոճերին ու կոկորդիլոսներին: Այդպիսիներին
արգեն վոչինչ հասկացնել չի կարելի: Թող աս-
տծուն հավատալով ել ապրեն:

Բայց այժմ կան աստծուն հավատացող շատ
չերիտասարդներ ել, նույնիսկ չերեխաներ: Ապ-
րում են այնպիսի ընտանիքներ, ուր հավատում
են աստծուն, և իրենք ել առանց հասկանալու,
հավատում են: Ահա հենց դրանց հետ ե, վոր պա-
տանի Լենինականները պետք ե հաճախ խոսեն
աստծու մասին:

Դպրոցում, մանկատանը, փողոցում—վոր-
տեղ առիթը գա, պատանի Լենինականները
պետք ե աստծուն դեռ հավատացող ընկերնե-
րին պատմեն ճշմարտութունը: Պետք ե պարզա-
բանեն՝ ի՞նչպես և յե՞րբ են առաջ չեկել աստ-
վածները. ի՞նչպես և ինչո՞ւ են նրանք փոփոխ-
վել. ի՞նչպես ստացվեց այն աստվածը, վորին
այժմ մարդիկ հավատում են:

Պետք ե տերտերների մասին ել ամեն ինչ
պարզաբանել, թե ինչպես ելին նրանք շահագոր-
ծում ժողովրդին, թագավորների ու հարուստնե-
րի հետ միասին խաբում նրան և նրա աշխա-
տանքի կոպեկներով ճարպակալում:

Պատանի Լենինականների այդպիսի աշխա-
տանքը Պորճրդային իշխանության մեծապես
կողմնակիցն է. նրանք Խոստական հասարակութունն
ստեղծելու գործում, դեպի վորը գնում ենք:

ԳԻՆՆ Ե 30 Կ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0160514

